

خبرساز

گفتگو

گفت وگو با مریم اسدی خونساری

(به بهانه‌ی تصویرسازی کتاب دین و زندگی در دوره‌ی پیش‌دانشگاهی)

جوهر درس را در تصویر آن بیابید

محمدحسین دیزجی

آن‌هایی که در این سال‌ها نشریات رشد را ورق زده‌اند، به‌ویژه کسانی که مجلات آموزش معارف اسلامی و آموزش قرآن، را در مجموعه‌ی نشریات رشد مطالعه کرده‌اند، با نام او آشنا هستند. افرادی که عادت دارند پیش از مطالعه‌ی کتاب یا مجله، شناسنامه‌ی آن را از نظر بگذرانند، نام مریم خونساری را در ۱۵ و ۱۶ سال اخیر دیده‌اند. وی از همان روزها که دانشجوی بود و در دانشگاه آزاد اسلامی رشته‌ی گرافیک را دنبال می‌کرد، با نشریات رشد، «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» و برخی شرکت‌های تبلیغاتی همکاری داشت.

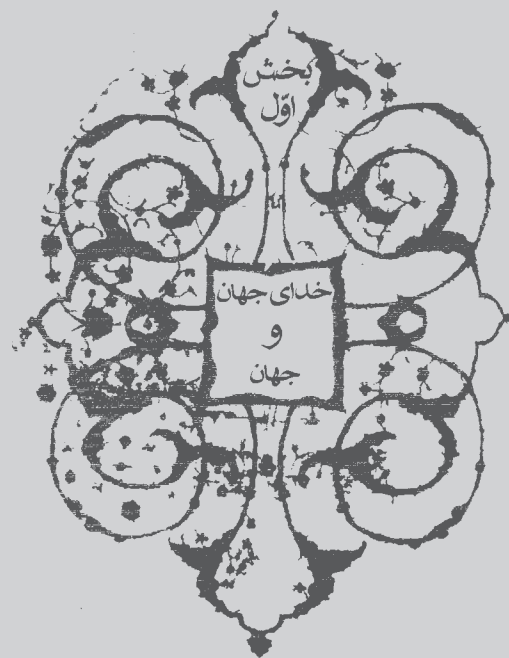
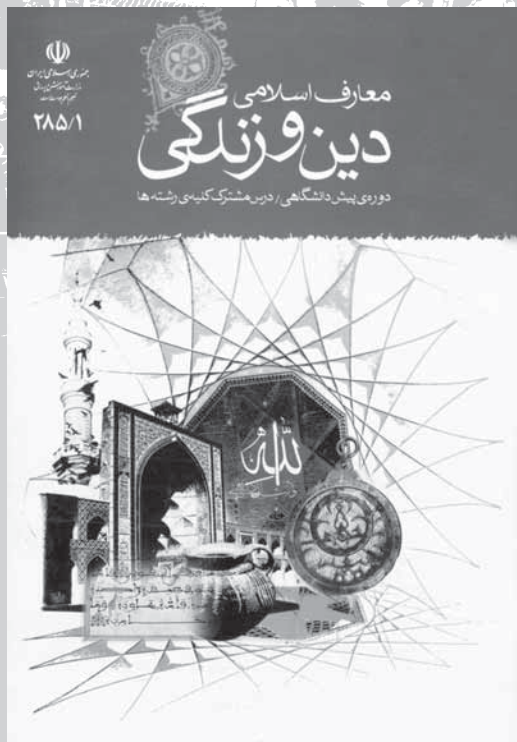
ما به بهانه‌ی طراحی گرافیک «کتاب دین و زندگی» دوره‌ی پیش‌دانشگاهی با او به گفت‌وگو نشستیم. او پیش از این تصویرسازی برای «کتاب دین و زندگی» سال اول دبیرستان را هم تجربه کرده بود؛ همان کتابی که چندی قبل به صورت آزمایشی در مدارس مورد استفاده قرار گرفت.

پرداختن به نجوم، معماری اسلامی، خوش‌نویسی، سفالگری و نظایر آن بر همین اصل و اساس بوده است.

در معماری اسلامی، شاهکارهایی داریم که مساجد نمونه‌هایی از آن‌ها به‌شمار می‌روند. در نتیجه از یکی از معروف‌ترین آن‌ها که در اصفهان است، در این طرح استفاده کرده‌ام. مناره هم به تنهایی در معماری اسلامی جایگاه خاصی دارد. از این مکان برای اذان گفتن و دعوت به سوی خدا استفاده می‌شود. خط منبع تصویری ندارد و به خاطر کتابت‌های گوناگون قرآن در این تصویر قرار گرفته است. کلمه الله نیز به‌عنوان نماد برجسته‌ی توحید و وحدت در مرکزیت سقف مسجد آمده است.

● کتاب از روی جلد شروع می‌شود. پس شما نیز از روی جلد آغاز کنید و کمی درباره‌ی گرافیک آن بفرمایید.

طرحی را که شما روی جلد کتاب می‌بینید، در درس هشتم هم آمده است. این طرح به نوعی چکیده‌ای از مطالب کتاب محسوب می‌شود و دانش‌آموز را با مراحل رشد و شکوفایی هنر و تمدن اسلامی آشنا می‌کند. در واقع مخاطب کتاب در این بخش یاد می‌گیرد که مسلمانان در آن دوره‌ی تاریخی چگونه رشد کردند و در علوم، فنون و هنرها به کمالات می‌رسیدند. بر همین اساس بود که من هم از نشانه‌ها و عناصری که به نوعی نشان‌دهنده‌ی پیشرفت مسلمانان در آن دوره بود، برای این کار استفاده کردم.

نکرده باشیم. وقتی به مقررین سقف مسجد روی جلد کتاب دقت می‌کنیم، متوجه می‌شویم، این طرح در دو حالت و وضعیت کار شده است که در واقع اشاره به شفافیت و روحانیت موضوع دارد.

پیش از شروع صفحه‌ی فهرست، دو نشانی شامل صندوق پستی و ایمیل ارائه شده است تا دانش آموزان و معلمان نظرات خود را درباره‌ی کتاب ارائه دهند. آیا تاکنون در مورد تصویرسازی آن پیشنهاد یا نقطه‌نظری به شما رسیده است؟

بازخوردهای اولیه مثبت بوده است. ظاهراً معلمان و دانش آموزان به طور کلی از کتاب استقبال کرده‌اند. این گونه که من شنیده‌ام، تصویرها در خدمت مفاهیم بوده و برای شاگردان جذابیت داشته‌اند.

● کتاب حاضر که تصویرسازی و گرافیک آن محصول دست و اندیشه‌ی شماست، چه تفاوتی با کتاب قبلی دارد؟

تفاوت هایش فراوان است. کتاب حاضر از نظر فونت، اندازه، حروف، طول و نوع سطرها، فاصله‌ی میان آن‌ها و مواردی از این دست، با کتاب قبلی تفاوت دارد. قلم‌ها بر اساس گروه سنی مخاطب کتاب و تنوع آن بر اساس نوع ارتباط با موضوع و فعالیت‌ها انتخاب شده است. حتی در رنگ‌ها و انتخاب آن‌ها نیز سعی کردیم، از این زاویه نیز در خدمت موضوع و فعالیت‌های کتاب باشیم. سفیدی این کتاب بیش از سایر کتاب‌های درسی است. شناسنامه و فهرست اغلب کتاب‌ها رها شده است، در حالی که کوشیدیم در این کار جذابیت ایجاد کنیم تا مخاطب این صفحات را نیز با علاقه ورق بزند. سعی شده است تا هیچ صفحه‌ای را رها

اغلب دانش‌آموزان و شاید برخی از معلمان، به محتوای نوشتاری کتاب درسی، از درس اول تا آخر مبحث درسی و آموزشی، توجه دارند و به سایر جنبه‌های آن توجه نمی‌کنند. نگاه شما به کتاب چگونه است؟

من معتقدم، کتاب این طور نیست که از روی جلد آغاز و به پشت جلد ختم شود. این ظاهر کتاب است. ما باید در مخاطب چنان انگیزه‌ای ایجاد کنیم که به جست‌وجوی پاسخ‌های پرسش‌هایی که در ذهنش ایجاد شده‌اند، بپردازد. به علاوه، ایجاد سؤال، تفکر و کنجکاوی برای دانستن بیشتر، یکی از وظایف ما در این زمینه است. من حتی سرکلیشه‌ها را طوری طراحی کرده‌ام که شاگرد درباره‌ی آن‌ها فکر کند و اندکی بیندیشد. زیرا این‌جا بحث تعقل مطرح است و باید مخاطب را به فکر کردن تحریک و تشویق کرد. در هر کتابی باید به این نکته‌ی مهم توجه داشت. گرافیک کتاب شاید از روی جلد آغاز شود، اما به آخر آن ختم نمی‌شود. البته این تنها شامل گرافیک نمی‌شود و به محتوا و نویسنده هم ربط دارد. باید با مطالعات خارج از کتاب، مباحث را دنبال کرد.

تصویرسازی این کتاب را بر چه اساس و معیاری انجام داده‌اید؟

در این رابطه من ملاک‌هایی برای خودم داشتم که اولین مورد، وفادار بودن به محتوا و ارتباط آن با متن است. در وهله‌ی دوم، برقراری ارتباط مؤثر با گروه هدف یا همان مخاطب را مدنظر قرار دادم. در واقع سعی کردم، تصویرها طوری طراحی شوند که صرفاً انتزاعی نباشند. ما در ایران از نظر فرهنگی دارای گوناگونی هستیم و لذا باید همه را در تصویرسازی مدنظر قرار دهیم. یعنی تصویرها نباید آن طور باشند که فقط برای افراد ساکن در پایتخت قابل درک باشند. باید به دانش‌آموز یاد داد، این تصور را که هرچه دینی باشد به دنیا ربط ندارد، از ذهن خود خارج سازد. در این تصویرها از عناصر ملموس بیشتر استفاده شده است. بهترین راه شناخت خدا، شناخت خود است که به جهان اطراف هم می‌رسد. سعی کردم تصویرها چنان ملموس باشند که هر انسانی از دیدن آن‌ها لذت ببرد.

ملاک و معیار سوم من هم، توجه به نکات فنی و دانش گرافیک بود. در واقع پرداختن به نکاتی هم چون فاصله‌ی سطرها، نوع قلم و نظایر آن از جمله‌ی مواردی هستند که خواندن برای

کافی است
دانش آموز، یک درس
را از نظر تصویر
مرگشایی کند. آن وقت
دیگر معلم نیاز ندارد برای
توضیح بیشتر در این زمینه،
سرکلاس انرژی غیرضروری
صرف کند

من سرکلیشه‌ها
را طوری طراحی
کرده‌ام که شاگرد
درباره‌ی آن‌ها فکر
کند. زیرا این‌جا تعقل
مطرح است

دانش آموز را آسان یا دشوار می سازد.

● در آغاز هر درس یک تصویر ارائه شده است. این تصویرها بیانگر چه پیامی هستند؟

ابتدا باید بگویم که آن ها فرمت منظمی به کارشناسان می دهند و دانش آموز متوجه می شود که این جا ابتدا و شروع درس هاست. در کار آموزش هدایت صحیح شاگرد اهمیت دارد. وقتی او با موضوع و مبحثی برخورد می کند، باید همه چیز برایش روشن و مشخص باشد و در این برخورد رویارویی دچار سردرگمی نشود. در واقع، شاگرد باید بتواند به آسانی از هر بخش استفاده کند. این حداقل موردی است که در گرافیک اثر باید رعایت شود.

یکی دیگر از دلایل ارائه ی تصویر در اول هر درس، این است که تصویر بر متن مقدم است. زیرا به لحاظ روان شناسی، تصویر نسبت به متن، قدرت انتقال پیام بیشتری دارد. انسان وقتی به اطراف خود نگاه می کند، اول می بیند، بعد می خواند و سپس پیام را درک می کند.

لذا تصویر مقدم بر متن است. اصولاً زبان یک قرارداد اجتماعی بشر برای آسان کردن ارتباطات است. انسان ها ابتدا با شکل با همدیگر حرف می زنند و انسان برای درک تصویر به فطرت خود رجوع می کرد.

در واقع ما با این تصویرها، خلاصه ای از مطلب درسی را در هر کدام از تصویرهای ابتدای هر مبحث گنجانده ایم. در واقع جوهر هر درس در تصویر آن گنجانده شده است. من معتقدم، اثرگذاری عاطفی تصویر روی مخاطب قوی تر از متن است.

● زمینه ی تعدادی از تصویرها کاملاً سفید یا برخی دارای رنگ و تعدادی هم دارای حاشیه و ترام رنگی است. به نظر شما این صفحات چه تفاوتی باهم دارند؟

اولین وظیفه ی یک گرافیک آموزشی در کتاب درسی آن است که دانش آموز را به صورت صحیح و آسان به سمت هدف درسی هدایت کند. یعنی شاگرد با گرفتن کتاب در دست خود کلافه نشود و بداند که در درس چه اتفاقی افتاده است. در یونیفورم کتاب، فضایی برای عنوان درس انتخاب شده که همه جا ثابت است. چند سطر را به عنوان مقدمه داریم که کم و بیش در همه جا یکسان است و خط آن هم با بقیه ی قسمت ها تفاوت دارد. تیرها هم با رنگ و سایز، مجزا شده اند. آیات قرآنی نیز کادر مجزایی دارند. سرکلیشه ها و نوع قلم آن ها هم کمک می کنند تا متن درسی از

فعالیت درسی کاملاً مجزا شود. احادیث نیز با رنگ متفاوت آمده اند تا از آیات قرآن قابل شناسایی باشند.

مؤلف در مورد مباحثی از کتاب تأکید داشته است که دانش آموز باید این اطلاعات را صرفاً برای آگاهی بیشتر بخواند و نیاز نیست آن ها را امتحان بدهد. لذا باید از نظر گرافیکی نیز این تفکیک انجام می شد تا شاگرد دچار خطا نشود. کافی است شاگرد یک درس را از نظر تصویر درک کند. بنابراین هرکجا آن نماد و نشانه تکرار شد، او می داند که باید چه کار کند. در نتیجه معلم نیاز ندارد برای توضیح بیشتر در این زمینه، سرکلاس انرژی غیرضروری صرف کند. این وظیفه در کتاب بر عهده ی تصویرساز گذاشته شده است.

شعرها هم دارای حروف و خط مجزا هستند و ما سعی کردیم، فضای شاعرانه در انتخاب خط نیز رعایت شود. تمام این موارد به خاطر آن است که چشم و ذهن شاگردان از خستگی زیاد در امان باشند. یعنی هنگامی که او یک متن جدی درسی را می خواند با رسیدن به متن دیگر از روی نوع حروف، فونت و سایر موارد بتواند تشخیص بدهد که مبحث عوض شده است. هدف از این کار جذاب کردن متن برای خواندن و هدایت گری صحیح است.

فعالیت های درسی وظیفه ای بر عهده ی شاگرد است. لذا سعی شده است، جدیت آن را با انتخاب نوع خطوط و فونت نشان بدهیم

● در این کتاب برای چه تعداد موضوع آیکون طراحی کردید؟
حدود ۲۰ مورد.

● آیا آیکون های فاقد متن و نوشته، برای مخاطب قابل درک اند و پیام را می رسانند؟

خیر. به طور معمول آیکون ها ترکیبی از نوشته و تصویرند. چون در حقیقت مثل یک آرم هستند، سعی شده است، در طراحی از المان های ساده استفاده شود. منتها طوری این طراحی انجام شد که بیننده با مشاهده ی آن بتواند، به موضوع متن پی ببرد. در تعدادی از موارد نیز تلاش بر این بود که میان تصویر و ذهن شاگرد تعامل به وجود بیاید. در واقع طراحی سرکلیشه ها در کتاب حالت تزئینی نداشته است.

● در برخی صفحات از عکس و در برخی موارد از طرح برای تصویرسازی استفاده شده است. در تعدادی از صفحات و مطالب این تصویرها کوچک اند و در مواردی تصویر بزرگ ارائه شده است. خودتان در این مورد توضیح بدهید.
این کار با دو دلیل انجام شده است:

۱. این بزرگ و کوچکی با توجه به اهمیت موضوع در درس بوده است. گاهی در متن به یک مثال اشاره شده و نیاز به تصویر خیلی بزرگ نبوده است. لذا در حد اشاره تصویر را ارائه کردیم تا هم مطلب برای شاگرد ملموس شود و هم صفحه از یکنواختی بیرون بیاید.

۲. محور و دلیل دوم به دانش گرافیک برمی گردد. یکی از اصول اولیه در گرافیک مبحث تضادهای گوناگون میان عناصر بصری است. یکی از این تضادها اندازه‌ی فرم و شکل‌ها و نیز تضاد رنگ‌هاست. این موارد برای جلب توجه بیشتر مورد استفاده قرار گرفته است تا به جذابیت کار هم کمک کند.

● چرا برخی از جاها عکس و در مواردی طرح کار شده است؟ هدف ایجاد تنوع بصری بوده است.

● در جداسازی میان متن‌ها و ایجاد کادرها، گاهی خط صاف و در برخی موارد از نقطه‌چین استفاده کرده‌اید. برخی کادرها و باکس‌ها با خط معمولی ایجاد شده‌اند و در مواردی این خطوط متفاوت هستند. دلیل این تنوع را شرح دهید.

این هم در راستای تنوع بصری و تفکیک مطلب از همدیگر است. فعالیت‌های درسی وظیفه‌ای بر عهده‌ی شاگرد است. لذا سعی کرده‌ام، جدیت آن را با انتخاب نوع خطوط و فونت نشان بدهم. اما در بخش‌های مربوط به قرآن و آیات، از کادرهایی بهره گرفته‌ام که جذابیت بصری بیشتری داشته باشند.

● آیا تصویرهایی که در ابتدای درس‌ها و مباحث کتاب آمده‌اند با همدیگر مرتبط هستند؟

منظور خاصی از این سلسله تصاویر مدنظر نبوده است اما می‌توان گفت مفهوم کتاب با این ۱۰ تصویر تکمیل می‌شود.

● در برخی از صفحات تصویر یک دفتر سیمی آمده است. این تصویر چه پیامی برای مخاطب دارد؟

این نشانه‌ای «برای مطالعه» است تا اصل درس از این موضوع تفکیک شود. آن‌چه که با این نشانه در صفحات آمده، به منزله‌ی آن است که لازم نیست شاگرد آن‌ها را امتحان بدهد و مبحث صرفاً برای مطالعه ارائه شده است. از آن‌جا که این‌المان به نظرم جذاب آمد، از آن استفاده کردم.

● آیا در طراحی این کتاب با گروه مؤلفان هم در ارتباط بودید؟

بله. من به‌طور مرتب با گروه دینی و گروه مؤلفان جلسه داشتم.

● آیا برای این کار از کتاب‌های دیگر هم استفاده کردید و یا از جایی الگو گرفتید؟

من نگاهی به یک یا دو کتاب داشتم، اما چون آن کتاب‌ها نمونه‌ی بومی ما نبودند، از این زاویه قابلیت الهام گرفتن را هم نداشتند. فقط به‌خاطر مطالعه‌ی شخصی خودم، قابلیت آن کتاب‌ها را بررسی کردم، ولی هیچ‌الگویی از آن‌ها نگرفتم.

● آیا تصویرگر دیگری هم در این کار با شما همکاری داشت؟ تمام کارها بر عهده‌ی خودم بود. تنها در اجرای صفحه‌آرایی ختام بهشتی به من کمک کردند.

● آیا از نظرات دانش‌آموزان و دبیران هم بهره‌ای بردید؟

بله. من تا حدودی برای انتخاب قلم، فاصله‌ی سطرها، طول سطرها، نوع قلم و تا حدودی در مورد تصاویر، از دانش‌آموزان نظرسنجی کردم.

● تصویرسازی برای کتاب دینی دبیرستان با دبستان چه تفاوتی دارد؟ اگر تصویرسازی یک کتاب دبستان را به شما می‌سپردند، به چه نکاتی بیشتر توجه داشتید؟

این دو تصویرسازی‌ها باهم تفاوت دارند. از آن‌جا که در دوره‌ی دبستان، تخیل بیشتر بارور می‌شود، باید از تصاویر انتزاعی و فانتزی بیشتر استفاده کرد. در ضمن جهت‌گیری تصاویر باید فارغ از جدیت باشد. هم‌چنین در طراحی گرافیک و نکات مربوط به آن هم لازم است، گروه سنی مخاطب و درک او از مفاهیم دینی را مدنظر قرار دهیم.

● در تصویرسازی کتاب دینی چگونه می‌توان شادابی را لحاظ کرد؟ با استفاده از رنگ، تصاویر ملموس و متنوع می‌توان در این زمینه اقدام کرد.

● به‌عنوان حسن ختام این گفت‌وگو بفرمایید چه طور می‌توان به دانش‌آموز یادآور شد که درس تنها همان متن‌های نوشتاری نیست و تصاویر و تصویرسازی هم در درون خود پیام‌های آموزشی دارند؟ اگر ما بتوانیم از تصاویر به‌صورت مناسب و صحیح و در جای مناسب بهره بگیریم، این اتفاق به‌طور خودبه‌خود خواهد افتاد.